de Volkskrant Zaterdag 18 oktober 2003

‘Ons leven is zo wreed’

Tien jaar geleden waren de goudvelden rond Soesoeman nog welvarend. Nu loopt de streek leeg. Deel 2 in een serie over de Kolyma, het huiveringwekkende eiland in de Goelag Archipel.

Door **Gerard Jacobs**

De laatste werkploeg van de mijn: ‘We lopen op goud, maar leven in de stront.’

FOTO GERARD JACOBS

‘Het lijkt hier Stalingrad wel’, vloekt Anatoli onze chauffeur, als we het stadje Myaudze binnenrijden. ‘Of Grozny’, vult hij ademloos aan.

Myaudze ziet eruit alsof het deze winter is gebombardeerd. Ingestorte houten huizen, verlaten, uitgebrande woonkazernes, straten versperd door puin. Dichtgetimmerde winkels. Huizen zonder daken.

Anatoli rijdt onze crèmekleurige Wolga tot aan het ingestorte Cultuurhuis op het einde van de Leninstraat. ‘Vervloekte buitenlanders’, kankert hij zonder nog op mij te letten. ‘Ze stelen mijn land leeg. En laten een puinhoop achter.’

Anatoli is een patriot, een boze Russische patriot. Hij is op dit uur van de dag nog niet dronken. Dat komt later, onverandert, als hij een bed zoekt voor de nacht, in een van de spookdorpen van de Kolyma waar we doorheentrekken. Dan drinkt hij zijn woede weg over de teloorgang van zijn land. Anatoli verlangt hartstochtelijk terug naar de tijd dat de Communistische Partij Rusland regeerde. En nu verlangt hij zelfs terug naar Stalin. ‘Alles is beter dan deze weerzinwekkende chaos’, kankert hij.

Verbijsterd lopen we door de straten van Myaudze, ooit een stad van 25 duizend inwoners, gebouwd rond de elektriciteitscentrale die de regio van elektriciteit voorzag, die de dorpen waar het goud werd gewonnen, in leven hield.

Twee meisjes lopen met hun sovjetkinderwagen door de spiegelgladde straat. Ze zijn piepjong. Ik bewonder hun kind, geboren in deze meedogenloze omgeving waarvan de naam ‘de Kolyma’ iedere Rus rillingen over de rug bezorgt; het grootste eiland in de Goelagarchipel waarheen Stalin in de jaren dertig van de vorige eeuw miljoenen gevangenen stuurde om de goudvelden te ontginnen.

Ik durf de meisjes niet te vragen waarom zij in Myaudze gebleven zijn. Ze poseren in dit oorlogsdecor. Gelaten, er kan geen lach af. Ik zal ze nog vaker zien die middag, doelloos wandelend met het nieuwe leven door de ruïnes van de stad.

Ik ben op zoek naar Tamara, een stevige, spetterige vrouw die tien jaar geleden toen ik haar voor het eerst ontmoette, goud waste in de mijnen van Soesoeman. Kompen goud, soms zo groot als een aardappel. Zie was samen met haar man naar de Kolyma gekomen, naar dit afgelegen, barre oord, omdat de lonen hier hoger lagen dan op Het Vasteland, zoals de rest van Rusland wordt genoemd. De jaren telden dubbel voor hun pensioen, de huren laag, het voedsel goedkoop. Na vijf jaar zouden ze genoeg geld verdiend hebben om terug te keren naar Het Vasteland, om een huis te kopen in een dorp, om stil te gaan leven op hun 45ste.

Het was anders gelopen. Haar man bleek een dronkelap. Ze had hem de deur gewezen.

Toen ik Tamara voor het eerst ontmoette was het sovjetsysteem ingestort; de winkels werden niet meer bevoorraad, de salarissen niet meer uitbetaald. Acht uur per dag waste Tamara goud in een houten keet in Soesoeman, maar zij verdiende te weinig om voedsel te kopen op de markt waar de eerste privéhandelaren hun waren te koop aanboden.

‘Wij lopen op goud’, had haar ploegbaas Olga Lysenko smalend gezegd, ‘en we leven in de stront.’ Tamara had haar handen op haar brede heupen gezet en gelachen. Ze wilde zo snel mogelijk weg uit de Kolyma waar, zei ze spottend, ‘je kont in de winter vastvriest aan de toiletpot’. Maar ze kon de prijs van het vliegticket niet meer betalen van haar salaris.

Het flatgebouw waar Tamara woonde in het dorpje Bolsjewiek is verlaten. Het hele dorp is uitgestorven. Alle bewoners zijn vertrokken. De deuren, ramen en kozijnen zijn meegenomen. De wind giert door de verlaten, gestripte flats.

Olga Lysenko werkt nog steeds op de goudmijn. ‘Wij draaien nog maar één shift per dag, in plaats van drie’, vertelt ze. ‘Er is werk voor vijftien mensen. De rest is ontslagen. Het zijn zware tijden. Tien jaar geleden hadden we nog hoop. Hoop sterft als laatste, zeggen we hier in de Kolyma. We hebben honger geleden, de afgelopen jaren’, geeft ze beschaamd toe.

‘Vroeger’, zegt ze, ‘onder de communisten was de situatie stabiel. We hadden werk, we kregen ons salaris. We bouwden aan de toekomst voor onze kinderen. We zorgden voor onze ouders. De staat zorgde voor ons. En nu: De overheid is failliet. De crèche is gesloten. De kinderen hangen rond op straat. De jonge, gezonde mannen trekken weg. De ouderen blijven onverzorgd achter. Het is een schande’, zegt ze verbolgen. ‘We hebben het beste deel van ons leven gegeven om het Moederland op te bouwen. Nu worden we aan ons lot overgelaten.’

De Wereldbank is een project gestart om de bevolking uit de Kolyma te evacueren. Gepensioneerden, invaliden en alleenstaande vrouwen met kinderen krijgen een premie van 2000 dollar om te verhuizen uit de Kolyma. De regio, die door Stalin werd ontgonnen ten koste van honderdduizenden dwangarbeiders, wordt opgegeven door de huidige Russische regering.

‘Tien jaar geleden was ik optimistisch’, vertelt de burgermeester van Soesoeman, Alexander Tálanov. ‘Een optimist is een man die de feiten niet kent.’

‘Het winnen van goud in de Kolyma is volgens kapitalistische normen onrendabel. De goudprijs op de wereldmarkt is de afgelopen jaren gekelderd. De mijnen gingen failliet. Ze betaalden geen belasting meer. Het was een vicieuze cirkel. Op een dag was er zelfs geen brood meer’, vertelt hij. ‘Het was een rampzalige periode. Er waren geen kolen meer om de huizen te verwarmen. En het werd steeds erger. We hebben de mensen geëvacueerd, naar Magadan, naar Ola, naar de kuststreken. We hebben de dorpen gesloten.’

‘De helft van de bevolking moet weg’, stelt Talanov resoluut. ‘Wij willen hier alleen nog gezonde arbeiders, mannen die goud kunnen mijnen. De sociaalzwakkeren moeten vertrekken.’

Tamara is verhuisd naar Myaudze. ‘De mijn had geen werk meer’, vertelt ze. ‘Bolsjewiek, mijn dorp, werd gesloten. Waar moest ik heen? Ik kwam een vent tegen uit Myaudze en ik ben bij hem ingetrokken. Het is een goede vent’, zegt ze geruststellend. ‘Een goudzoeker. Hij woont al dertig jaar in de Kolyma. Hij heeft een flat; twee kamers en een badkamer. Meer dan is gewend ben. En een balkon.’

Ze heeft samen met haar man een moestuin gekocht aan de rand van de stad. Ze heeft groente geplant, tomaten, radijs, komkommer en peterselie. Haar man heeft een broeikas gebouwd. Het hout en het glas heeft hij gestoopt uit de verlaten woningen. Tamara werkt nu in de elektriciteitscentrale, vijf dagen per week, acht uur per dag. Ze verdient 110 euro per maand. ‘Te weinig natuurlijk’, zegt ze. ‘Maar we overleven. We hebben onze moestuin.’

Natuurlijk wil ze weg. Nog steeds. Maar haar man komt uit Abchazi en daar is het oorlog. En ze heeft geen idee hoe ze de prijs voor een vliegticket moet betalen. ‘Onder de communisten kostte een vliegticket naar Moskou 167 roebel, nu moet ik 13 duizend roebel betalen. Om huis is niets meer waard. Onze moestuin is niets meer waard. Al ons spaargeld zit erin. Maar wie wil er nog een huis kopen in deze stad?’ In het najaar gaat Tamara met pensioen. Dan is ze 45. Ze is er aan toe.

Het was een zwaar leven. Maar in Myaudze kan ze niet blijven. ‘De sovchoze is dicht, failliet. Het ziekenhuis is dicht. De crèche. De bioscoop. Over twee jaar gaat ook de elektriciteitscentrale dicht. Dan is er geen warm water meer. Dan sterft de stad’, zegt ze vermoeid.

Tamara komt niet in aanmerking voor het evacuatieplan van de Wereldbank. ‘Dat geldt alleen voor alleenstaande moeders,’ legt ze uit. ‘Ik ben mijn leven lang alleen geweest. Nu heb ik eindelijk een vent, en dan kom ik niet in aanmerking voor een vertrekpremie. Het is wreed’, zegt ze. ‘Ons leven is zo wreed.’

Meer foto's uit Siberië op www.volkskrant.nl/reizen
Zie ook: www.gjacobs.cjb.net